

ЛІТЕРАТУРА

1. Федоришин Г. М. Психологічні проблеми сімейного виховання. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 219 с.
2. Крайг Г. Психологія розвитку. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 992 с.
3. Чирікова Г. Динаміка розвитку стилів сімейного виховання у сучасній Німеччині. *Людознавчі студії*. 2009. Вип. 19. С. 287-297.
4. Леонгард К. Акцентуированные личности. Киев: Знание, 1981. 392 с.
5. Хомуленко Т. Б., Шукалова О. С. Стили сімейного виховання як чинник розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. 173 с.
6. Шпак М. М. Емоційна компетентність батьків як засіб психологічної профілактики емоційного насилля над дітьми // *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конференції (Тернопіль, 29–30 квітня 2014 р.) / За заг. ред. проф. О. М. Кікінежди. Тернопіль: Стереарт, 2014. С. 409–410.

Голод М.

Науковий керівник – доц. Сіткар В. І.

**ПСИХОЛОГІЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Інформатизація та глобалізація сучасних суспільних процесів зумовлюють формування нового світогляду, стратегій життєдіяльності та більш глибокі відкриття самої особистості. Свого часу Джордж Келлі описав феномен, який він назвав онтологічною акселерацією: людина не залишається незмінною, вона змінюється, причому швидше, ніж психологи встигають модифікувати свої теорії і підходи. В результаті теорії описують вчорашню людину, а сьогоднішня виявляється за межами розуміння (Kelly, 1969) [5].

Звідси постає питання, а якими ж є сучасні підлітки і як відбувається міжособистісні стосунки між ними? Сучасні науковці (психологи, соціологи) стверджують, що підлітки справді не завжди адекватні, але це проблема віку, гормонів і поганого виховання дорослих. Дійсно, нове покоління досить сильно відрізняється від попереднього. Особливо це помітно, якщо подивитися на нинішніх школярів: старшокласників, які вже не сприймаються як нерозумні діти. І для яких все нове – зовсім не нове, а буденне. Адже для

сучасних підлітків Інтернет, гаджети, комп'ютери і смартфони не дивовижні винаходи XXI століття, а те, що з'явилося ще до їхнього народження [6].

Актуальність вищезазначено й зумовило мету дослідження, а саме: - здійснити теоретичний аналіз особливостей міжособистісних стосунків у сучасних тінейджерів.

Потреба в спілкуванні з однолітками, яких не можуть замінити батьки, виникає у дитини вже в 4-5 років і з віком неухильно посилюється. До 14-15 років відбувається переорієнтація підлітків з дорослих (батьків, вчителів) на ровесників, більш-менш рівних собі за соціальним статусом. Ця переорієнтація може відбуватися повільно і поступово або стрибкоподібно і швидко, але така переорієнтація відбувається обов'язково (дослідження Г. Абрамової, Дж. Морено Є. Рогова, М. Савчина [3], Л. Столяренко, Н. Токаревої [5], А Шамне [5] та ін.).

Аналіз теоретичних джерел з психології, педагогіки свідчить про те, що якщо в молодшому підлітковому віці найбільш інтенсивні зміни відбуваються у фізичному розвитку, тоді в старшому підлітковому та юнацькому віці найбільш високими темпами розвивається особистість дитини. Процес розвитку особистості характеризується двома протилежними тенденціями: з одного боку, встановлюються все більш тісні міжіндивідуальні контакти, посилюється орієнтація на групу, з іншого – відбувається зростання самостійності, ускладнення внутрішнього світу та формування особистісних якостей. Однією з головних тенденцій перехідного віку є переорієнтація спілкування з батьків, вчителів і взагалі старших на ровесників, більш-менш рівних за статусом [3].

Добре відомо, що потреба в спілкуванні з однолітками, виникає у дітей досить рано і з віком посилюється. Вже у дошкільнят відсутність товариства однолітків негативно позначається на розвитку комунікативних здібностей і самосвідомості. Поведінка ж підлітків по самій суті є колективно-груповою. *По-перше*, спілкування з однолітками – це важливий специфічний канал інформації; по ньому підлітки і юнаки дізнаються багато необхідних речей,

про які, з тих чи інших причин, не повідомляють дорослі. Наприклад, переважну частину інформації з питань статі підліток отримує від однолітків, тому їх відсутність може затримати його психосексуальний розвиток, або спрямувати це в інше русло. *По-друге*, це – специфічний вид міжособистісних відносин. Групова гра та інші види спільної діяльності формують необхідні навички соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективній дисципліні і в той же час відстоювати свої права, співвідносити особисті інтереси з суспільними. Без товариства ровесників, де взаємини будуються принципово на рівних засадах і статус треба заслужити та вміти підтримувати, дитина не може сформувати потрібних дорослому комунікативних якостей. Змагальність групових взаємин, якої немає у відносинах з батьками, також є цінною життєвою школою. *По-третьє*, це – специфічний вид емоційного контакту. Усвідомлення приналежності до певної групи, товариської взаємодопомоги, солідарності, не тільки полегшує підлітку автономізацію від дорослих, але й дає йому досить важливе почуття емоційного благополуччя і стійкості. Тому те, чи зумів він заслужити повагу і любов рівних, товаришів, має для самоповаги підлітка вирішальне значення [2, с. 422].

Психологія спілкування в підлітковому та юнацькому віці будується на основі суперечливого переплетення двох потреб: *відокремлення* (приватизації) і *афіліації*, тобто потреби в приналежності, включеності в якусь групу чи спільність. Відокремлення, часто, виявляється в емансипації від контролю старших. Проте воно діє і в стосунках з однолітками. В цей віковий період посилюється потреба не тільки в соціальній, але і в просторовій, територіальній автономії, недоторканності свого особистого простору.

В перехідному віці змінюється уявлення про зміст таких понять, як «самотність» і «самота». Діти, як правило, трактують їх як якийсь фізичний стан («немає нікого навколо»), підлітки ж наповнюють ці слова психологічним змістом, приписуючи їм не тільки негативну, але і позитивну цінність. Проте крім спокійного, умиротвореного усамітнення існує болісна і напружена самотність – туга, суб'єктивний стан духовної і душевної ізоляції, незрозумілості, почуття незадоволеної потреби в спілкуванні, людській близькості [1; 3].

Почуття самотності пов'язане з віковими труднощами становлення особистості, породжує у підлітків невтомну спрагу спілкування і групування з однолітками, в суспільстві яких вони знаходять або сподіваються знайти те, в чому їм відмовляють дорослі: спонтанність, емоційне тепло, порятунок від нудьги і визнання власної значущості.

Напружена потреба в спілкуванні та афіліації перетворюється у багатьох хлопців в непереможне стадне почуття: вони не можуть не тільки дня, але й години побути поза своєю компанією, а якщо її немає – тоді, будь-якої іншої групи. Особливо сильною є така потреба у хлопчиків.

Типовою рисою підліткових та юнацьких груп є досить висока конформність. Люто відстоюючи свою незалежність від старших, підлітки найчастіше абсолютно некритично ставляться до думок власної групи та її лідерів. Незміцніле, дифузне «Я» має потребу в сильному «Ми», яке, в свою чергу, стверджується на протигагу якомусь «Вони». Зауважимо, що все це має стверджуватися грубо і показово. Сильне бажання бути «як усі» (а «всі» – це виключно «свої») поширюється і на одяг, і на естетичні смаки, і на стиль поведінки. [1, с. 256-315].

Останнім часом, все частіше, підкреслюється, що в умовах постсоціалізму сформувалося нове покоління дітей і підлітків [5, с. 51]. Ця думка знаходить емпіричне підтвердження у психологічних, педагогічних, культурологічних та соціологічних дослідженнях (Т. Марцинковська, О. Петрунько, Л. Регуш, В. Сіткар [4], Л. Сокурянська, Д. Фельдштейн, С. Цимбаленко та ін.). Це покоління називають по різному: *перше інтернет-покоління*, *«глобальні діти»*, *«цифрове покоління»*, *«цифрова нація»* (digital nation), *«мережове покоління»* (net generation), *медіа-покоління*, *медіа-активне покоління*, *«невротики майбутнього»* (У. Гассер, Ю. Годик, І. Жилавська, Р. Лубберсон, Д. Полфрі, Н. Уденховен, У. Штраус, Н. Хоув, С. Цимбаленко та ін.), *«соціокультурно перше покоління, здатне до нестандартної біографії»* (Л. Сокурянська), *покоління «next»* (В. Долгова), *«ехо-покоління»* (покоління Y, Z), якому «притаманні цінності відразу кількох поколінь» (див. наприклад [5; 7]) тощо. Соціально-психологічний портрет «цифрового покоління» утворюють такі якості, як «тотальна» креативність, інноваційність (демократичність), інформованість, багатозадачність, а також проблемні зони – інформаційна переважаність, інтернет-залежність, контакти із

зловмисниками і доступ до «небезпечного» контенту (прояви агресії, заклики до насилля, порнографія тощо) [8].

До того ж, теоретичні розвідки сучасних наукових джерел дозволяють стверджувати, що нинішні школярі вже записок не пишуть. У них для цього є Snapchat (снечпат), WhatsApp (ватсап), Viber (вайбер), Instagram (інстаграм), Telegram Web (веб-телеграм) тощо.

Підлітки не можуть виділити якісь специфічні для них самих речі. Раніше кожен тінейджер міг легко сказати, що він з друзями слухає групу «Психея», і це їх якимось виділяє серед інших. Зараз, коли виділитися стало неймовірно складно, і все подано в такому достатку, що навіть спробувати не встигаєш, підлітки перестали асоціювати себе з якимось явищем, музичною групою або субкультурою. Хоча, можливо, подорослішавши і відчувши ностальгію, нинішні підлітки зможуть відповісти на запитання, які у них були примхи [6].

Звичайно, підліткова мода – явище регіональне. В різних країнах підлітки одягаються нехай і схоже, але все ж таки по-різному. Втім, деякі загальні тенденції виділити можна. Наприклад, в моді татуювання, пірсинг і одяг в стилі хіппі.

В 90-ті Брітні була суперзіркою. Причому головною її фішкою була молодість. Нинішні підлітки, якщо щось і чули про Брітні, то вже не пам'ятають що. Для них вона просто «бабуся», як Софія Ротару для вас.

Підлітки постійно слухають музику, навіть частіше, ніж дивляться телевізор. Музика скрізь. Причому якихось специфічних музичних уподобань у підлітків не складається, вони слухають все підряд. Адаже коли такий великий вибір, навіщо себе обмежувати?

Підлітки хочуть подорослішати. Це було і буде завжди. Може здатися, що сучасні тінейджери стали менш розумними, злішими, безпомічними. Насправді це не так, просто зараз підлітки на виду, і про всі їхні промахи, агресії і дурості швидко дізнається весь світ [6].

Переоцінка своїх зростаючих можливостей визначає прагнення підлітків до відомої незалежності та самостійності, хворобливого самолюбства та образливості. Підвищена критичність щодо дорослих, гостра реакція на спроби оточуючих применшити їх гідність, принизити їх дорослість, недооцінити їх правові можливості є причинами частих конфліктів в підлітковому віці.

Орієнтація на спілкування з однолітками, часто проявляється в побоюванні бути відстороненими ними. Емоційне благополуччя підлітків все більше і більше починає залежати від того місця, яке вони займають в колективі, починає визначатись перш за все стосунками та оцінками товаришів. Проявляється тенденція групування, що зумовлює нахил до утворення угруповань, «братства», «тусовок», готовність беззаперечно йти за лідером.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – С. 256-315.
2. Любимова Л.Д. Возрастные периоды психического развития ребенка / В. Д. Любимова // Вопросы психологии, 1996. – С. 422.
3. Савчин М. В. Вікова психологія : Навчальний посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2011. – 368 с.
4. Сіткар В. І. «Покоління Z»: субкультурна парадигма / В. І. Сіткар // International scientific-practical congress of pedagogues, psychologists and medics «Mind technologies: Science»: / Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists «Science», Geneva, 2017, - P. 120-130.
5. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія / Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко. – Кривий Ріг, 2014 – 312 с.
6. Цікаві факти про сучасних підлітків. URL : <https://dityinfo.com/rozvitok-ditini/cikavi-fakti-pro-suchasnih-pidlitkiv.html> . (дата звернення : 03.03.2019).
7. Howe N. Generations : The History of America's Future, 1584 to 2069 / N. Howe, W. Strauss. – New York : Perennial, 1991. – P. 541 с.
8. Palfrey J. Born Digital. Understanding the first generation of digital natives / J. Palfrey, U.Gasser. – New York, 2008. – P. 7.